

Pomoc dzieciom ukraińskim w czasie wojny, pod red. naukową Marii Kolankiewicz i Viry Kornit, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024, ss. 198

PRZEGŁĄD KRYTYCZNY

2025 / 7(1): 67–72

ISSN: 2657–8964

DOI: 10.14746/pk.2025.7.1.4

Magda Żelazowska-Sobczyk¹

¹ Uniwersytet Warszawski, Wydział Lingwistyki Stosowanej, Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-925 Warszawa, Polska. ORCID: 0000-0001-7024-1246, Email: magda.zelazowska@uw.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE: dzieci z doświadczeniem migracji, dzieci ukraińskie, wychowanie, współpraca, niepełnosprawność, specjalne potrzeby, wychowawcy międzykulturowi, arteterapia, doświadczenia traumatyczne, zespół stresu pourazowego, adaptacja, dezadaptacja

KEYWORDS: children with a migration background, Ukrainian children, upbringing of children, cooperation, disability, special needs, intercultural educators, art therapy, traumatic experience, post-traumatic stress disorder, maladjustment

Książka *Pomoc dzieciom ukraińskim w czasie wojny*, pod redakcją Marii Kolankiewicz (Katedra Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Warszawskiego) i Viry Korniat (Katedra Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki), została wydana nakładem Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego w 2024 roku. Monografia podzielona jest na dziesięć rozdziałów, poprzedzonych słowem wstępu od jednej z redaktorek naukowych—Marii Kolankiewicz, która podaje, iż „Opublikowana (...) książka przedstawia potrzeby i problemy dzieci ukraińskich będących ofiarami wojny oraz różne formy pomocy organizowanej zarówno w Ukrainie, jak i w Polsce”. Poszczególne rozdziały dotyczą więc różnych aspektów życia codziennego dzieci ukraińskich z doświadczeniem migracji, ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia takich dzieci i ich rodzin.

Autorka pierwszego artykułu Vira Korniat z Katedry Pedagogiki Społecznej i Pracy So-

cjalnej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki omawia problematykę systemu ochrony dzieci ukraińskich, włączając w to podstawy prawne i organizację tegoż systemu. Autorka rozpoczyna od przedstawienia systemu opieki i wychowania dzieci przed rozpoczęciem wojny, szczególnie w zakresie podziału na dwie grupy: dzieci osierocone i dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej. Podaje różnorodne wyzwania i trudności, jakie są związane z zapewnieniem dzieciom opieki. Następnie przechodzi do omówienia problemów dzieci w czasie wojny oraz grupy naruszeń wobec dzieci w Ukrainie na podstawie klasyfikacji UNESCO. Dalej wskazane są największe wyzwania, tj. zdalna edukacja dzieci, migracje do innych krajów, niedopuszczalne wzorce komunikacji ze strony dzieci i nauczycieli, konieczność zapewnienia pomocy psychologicznej i inne. Autorka konkluduje, iż władze Ukrainy, pomimo wojny, podejmują działania, mające na celu polepszenie jakości życia dzieci, także w zakresie opieki i wychowania.

Ewa Palamer-Kabacińska z Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego przedkłada czytelnikowi analizę treści materiałów, które zostały opublikowane przez organizacje harcerskie w mediach społecznościowych, na portalach internetowych i w prasie harcerskiej. Autorka analizuje aktywności i zaangażowania ruchu harcerskiego w Polsce w pomoc obywatelom Ukrainy po rozpoczęciu działań wojennych. Badaczka na wstępie podaje kilka kategorii służby podjętej przez organizacje harcerskie i skautowe, m.in. bieżąca służba na dworcach, miejscach noclegowych itd., zbiórki rzeczowe i finansowe, czy też praca wychowawcza w drużynach i gromadach, polegająca np. na przygotowaniu do mówienia o temacie migracji, wielokulturowego środowiska, wojny itd. Następnie przedstawione są regulacje, dotyczące wezwania do służby, różnorodne komunikaty, które skutkowały mobilizacją i rozpoczęciem różnorodnych akcji, tj. Akcja Granica, współpracę z różnymi podmiotami, zbiórki, wsparcie organizacji skautowych z Ukrainy, wsparcie ze strony zuchów na rzecz innych młodych harcerzy i ofiar działań wojennych, zwracano uwagę na lokalne potrzeby.

Kolejne poruszone zagadnienie dotyczy doświadczeń rodzin dzieci niepełnosprawnych w warunkach ewakuacji. Olha Stoliaryk z Katedry Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki zwraca szczególną uwagę na to, iż ewakuacja w obliczu działań wojennych jest bardzo trudnym doświadczeniem dla wszystkich, a jeszcze trudniejszym dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Autorka wskazuje na szczególne trudności i doświadczenia, tj. m.in. brak dostępnych schronów, konieczność korzystania z regularnej pomocy medycznej, ale także na ograniczenia, które w Ukrainie nie są jeszcze rozwiązane, m.in. problemy z dostępem do informacji (np. brak języka migowego w mediach), ograniczona dostępność usług w schronach, ograniczenia w dostępie do specjalistycznego transportu ewakuacyjnego i inne. Autorka, na podstawie wywiadów z rodzinami, analizuje i przedstawia potrzeby rodziców dzieci niepełnosprawnych podczas ewakuacji, wskazując dalej na możliwe rozwiązania problemów.

Ewelina Zubala z Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego przedstawia

zadania i profil zawodowy mobilnych wychowawców międzykulturowych, wskazując także na różnorodne wyzwania. Na wstępie Autorka prezentuje podstawowe działania pomocowe na rzecz dzieci i rodzin ukraińskich, przedstawiając uwarunkowania prawne, przechodząc do placówek wsparcia dziennego jako formy pracy wsparcia dziecka i jego rodziny. Analizuje przykład warszawskich świetlic, które podjęły różnorodne działania, mające na celu wsparcie dzieci z doświadczeniem migracji i ich rodziny, a także podaje przykład Fundacji dla Wolności („Przystanek Świetlica”, „Etnologia”, warsztaty międzykulturowe dla szkół itd.). Następnie Autorka przechodzi do omówienia koncepcji mobilnych wychowawców międzykulturowych, co stanowi główny temat rozdziału. Podaje liczne przykłady możliwości wsparcia dzieci z doświadczeniem migracji przez wykwalifikowanych wychowawców międzykulturowych, m.in. wsparcie komunikacji w grupach o zróżnicowanych możliwościach i umiejętnościach językowych, wsparcie emocjonalne, ale także praca z nauczycielami i kadrą placówek na szeroko pojęty kontekst kulturowy dzieci z doświadczeniem migracji itd.

W kolejnym rozdziale czytelnik zapoznaje się z propozycją pracy arteterapeutycznej dzieci w warunkach wojny, postulowaną przez Olesię Tsymbałę z Katedry Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki oraz Ogólnoukraińskiej Organizacji Społecznej „Stowarzyszenie Arteterapii” i Olenę Voznesenską z Instytutu Psychologii Społecznej i Politycznej Narodowej Akademii Nauk Ukrainy oraz Ogólnoukraińskiej Organizacji Społecznej „Stowarzyszenie Arteterapii”. Autorki rozpoczynają rozważania od przedstawienia podejścia arteterapeutycznego w różnych grupach wiekowych, także wśród dzieci z doświadczeniem wojny. Jak wymieniają Autorki, zadaniami tej formy pracy—terapii sztuką—mogą być wyrażanie uczuć i emocji, przetwarzanie lęków, uzyskiwanie odpowiedzi na pytania itd., co ma szczególne znaczenie w pracy z osobami z doświadczeniem wojny. Autorki przedstawiły liczne zalety stosowania podejścia arteterapeutycznego w pracy z dziećmi z traumą, trudnymi doświadczeniami, przedstawiając wybrane prace, np. pracę 9-letniego chłopca „Baza wojskowa Ukraińców”.

Urszula Markowska-Manista z Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego i Olha Ovcharenko, niezależna badaczka, związana z Fundacją Kalejdoskop Kultur, omawiają liczne wyzwania, z którymi spotykają się specjaliści w pracy psychologiczno-edukacyjnej z nastolatkami z Ukrainy jako migrantami wojennymi. Autorki na wstępie przedstawiają szeroko wpływ trudnych i traumatycznych doświadczeń (tu: wojny) na dojrzewanie młodych ludzi. Przedstawiono tu studia przypadków obrazujące ważne problemy i trudności wśród młodych ludzi: rozpad tożsamości nastolatków, oznaki powtarzalności jako oznaki doświadczenia traumatycznego, utrata kontaktu emocjonalnego z rodzicami, trudności w nauce szkolnej (w nowym środowisku—zmiana środowiska edukacyjnego traktowana jest jako specjalne potrzeby edukacyjne). Autorki wskazują także na różnorodne formy wsparcia psychologicznego i edukacyjnego młodych migrantów wojennych, które odpowiadają na potrzeby okresu dojrzewania, m.in. metody

symbolicznego wyrażania traumatycznych doświadczeń (np. terapia zabawą, techniki rysunkowe itd.), grupy wsparcia, nakierowane na integrację, gra „W tej samej łodzi”, mająca na celu przezwyciężenie obaw nastolatków przed nowymi zadaniami, interakcją z innymi itp., cykl spotkań psychoedukacyjnych dla rodziców i inne.

Iryna Zubrytska-Makota z Katedry Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki omawia i postuluje zastosowanie terapii przetwarzania i odwrażliwiania za pomocą ruchu gałek ocznych (ang. Eye Movement Desensitisation and Reprocessing) jako metody przezwyciężania skutków traumy (wojennej) u dzieci. Autorka podaje szeroką charakterystykę tej terapii w oparciu o badania i odnośną literaturę. Następnie przechodzi do przedstawienia analizy pracy własnej z dwójką dzieci (9 i 10 lat) z zastosowaniem tejże terapii.

Ewelina Kownacka z Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego omawia problematykę adopcji dzieci ukraińskich. Autorka rozpoczyna od analizy stanu po rozpoczęciu wojny, związanego z sytuacją dzieci—migrantów wojennych, przechodzą do przedstawienia stanu prawnego i regulacji możliwości adopcyjnych tych dzieci.

Kolejny rozdział poświęcony jest problematyce adaptacji społecznej i psychologicznej dzieci przesiedlonych wewnątrz, ze zwróceniem szczególnej uwagi na problem znęcania się przez inne dzieci. Alla Marchuk z Katedry Pedagogiki Społecznej i Pracy Socjalnej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki, Lidiya Oryshchyn-Buzhdyhan z Katedry Psychologii Teoretycznej i Stosowanej Uniwersytetu Narodowego Politechniki Lwowskiej oraz Nataliya Kalka z Katedry Psychologii Stosowanej Lwowskiego Państwowego Uniwersytetu do spraw Wewnętrznych badały wielopoziomowy charakter adaptacji dzieci wewnątrz przesiedlonych, wskazując szczególnie, iż trauma wojenna i bardzo trudne doświadczenia dzieci mają długotrwałe następstwa, także w kontekście adaptacji w nowym środowisku i grupie rówieśniczej. Autorki przedstawiają wyniki badań własnych, rozpoczynając od omówienia cech adaptacji społecznej: poziom akceptacji ogólnej w środowisku, samoakceptację lub jej brak, akceptację innych lub jej brak, emocjonalny komfort lub dyskomfort oraz umiejscowienie kontroli na skali dominacja—uległość.

Monografia zwieńczona jest rozdziałem Marii Kolankiewicz z Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego, omawiającym zagadnienie ukraińskich placówek opiekuńczych i rodzin zastępczych, które migrowały do Polski. Autorka rozpoczyna od omówienia regulacji prawnych pomocy dzieciom ukraińskim w Polsce, podając następnie stan rzeczywisty dotyczący tymczasowego zakwaterowania grup dzieci oraz statystyki—liczby dzieci z ukraińskiej pieczy zastępczej. Badaczka analizuje wieloaspektowo sytuację tych dzieci i związane z tym płaszczyzny, tj. m.in. zdrowie, edukację, kadrę placówek opiekuńczych, sprawy wychowawcze itd.

Wszystkie powyższe prace, przedstawiające różnorodne aspekty wsparcia w różnych grupach wiekowych, analizy sytuacji dzieci i młodzieży z doświadczeniem migracji, ro-

dziców takich dzieci, rodziców dzieci niepełnosprawnych i inne poruszane aspekty, są niezwykle ważne w kontekście próby zrozumienia trudnych i traumatycznych doświadczeń wojennych oraz idących za tym dalekosiężnych konsekwencji. Następnie, podjęcia próby wsparcia i szeroko zakrojonych i wieloaspektowych działań nacełowanych na polepszenie wielopoziomowej jakości życia dzieci, młodzieży, rodzin i opiekunów. Zebrane w opracowaniu teksty są przygotowane przez osoby na co dzień pracujące z osobami z doświadczeniem traumy i migracji, co stanowi wartość dodaną przedstawionych wyników, wysnutych wniosków i zaproponowanych rekomendacji.

